

УДК 2-1/9.37.027.7.378.340
DOI: 10.21847/1728-9343.2018.3(155).139413

ХРОМЕЦЬ ВІТАЛІЙ,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри культурології,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ

ПОЧАТОК ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ ОСВІТИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

У статті показано становлення нормативно-правового забезпечення богословської освіти в незалежній Україні. Визначено перешкоди та труднощі початку формування нормативно-правової бази богословської освіти, висвітлено сучасну проблематику, досягнення, здобутки та перспективи її розвитку. Акцентовано на тенденціях та проблемних аспектах функціонування богословської освіти в Україні та виокремлено питання нормативно-правового забезпечення, які потребують свого вирішення. Актуальність проблеми полягає у зверненні та висвітленні основ, які тривалий час були поза суспільним та науковим дискурсом і стосуються релігійно-богословської тематики.

Ключові слова: богословська освіта; нормативно-правове забезпечення; Незалежна Україна; заклади вищої освіти; духовні заклади вищої освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасній Україні розвиток суспільно-державних відносин зазнає змін та трансформацій. Важливими є питання, що стосуються розвитку гуманітарної сфери, куди входить і питання релігії, богослов'я, освіти. Сьогодні спостерігаються позитивні тенденції розвитку богословської освіти, зокрема, сформована її нормативно-правова база.

Для розуміння сучасного стану розвитку богословської освіти та нормативно-правового її забезпечення важливо розглянути історичні та практичні передумови нормативних процесів для актуалізації набутого досвіду та формування перспектив її розвитку. Запропонована стаття пов'язана з процесами нормотворчості та корелює із законодавством, яке стосується вищої освіти, вищої богословської освіти та питання закладів вищої освіти та закладів вищої духовної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання окресленої проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання богословської освіти та її нормативно-правового забезпечення висвітлювались у роботах таких учених, як В. Д. Бондаренко (питання державно-церковних відносин та визнання богослов'я окремою галуззю), В. В. Бурега (історичні аспекти становлення богословської освіти в Україні та світі), Ю. Є. Решетников (інституційне, нормативно-правове забезпечення богословської освіти та питання визнання дипломів духовних закладів вищої освіти). Водночас невисвітленими залишаються механізми та історичні аспекти формування національного законодавства щодо функціонування богословської освіти в Україні та їхні особливості.

Метою статті є детальний аналіз початкового етапу формування нормативно-правового забезпечення богословської освіти в незалежній Україні та висвітлення контексту, у якому ця база формувалась.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правове забезпечення простежується в офіційних документах, які стосуються питань ставлення до релігії в СРСР. Так, у "Програмі Російської соціал-демократичної робітничої партії, що прийнята на II з'їзді партії (17 (30) липня - 10 (23) серпня 1903 р.)" зазначається: "...Російська соціал-демократична робітничка партія ставить своїм найближчим політичним завданням повалення царського самодержавства і заміну його демократичною республікою, конституція якої забезпечувала б... 13. Відділення церкви від держави і школи від церкви" [*Програма Російської соціал-демократической рабочей партии, принятая на II съезде партии. Сборник документов цикла КПСС в резолюциях...*, 1954, ч. 1: 41]. Слід зауважити, що таке формулювання надзвичайно нагадує другий абзац статті 35 Конституції України 2013 року: "Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова". У наступному документі, "Декреті ради народних комісарів (23 січня 1918 р.) про відділення церкви від держави і школи від церкви" в пункті 9 йдеться: "Школа відокремлюється від церкви", далі в поясненнях: "Викладання релігійних віровчень в усіх державних і громадських, а також приватних навчальних закладах, де викладаються загальноосвітні предмети, не допускається. Громадяни можуть навчатися і навчатися релігії приватно" [*Собрание узаконений и распоряжений...*, 1918: 263]. Ця норма декрету повністю виводить релігійну освіту з публічного освітнього простору, і вона стає особистою справою, що здійснюється приватно. Посилення тенденції до обмеження релігійної освіти ми спостерігаємо у "3 програми Російської комуністичної партії (більшовиків), прийнятої на VIII з'їзді партії (18-23 березня 1919 р.)". Розділ "У сфері народної освіти" пункт 12.3 містить таке твердження: "Повне здійснення принципів єдиної трудової школи, з викладанням рідною мовою, зі спільним навчанням дітей обох статей, безумовно, світської, тобто вільної від будь-якого релігійного впливу".

ву ..." [Программа Российской коммунистической партии (большевиков). Сборник документов цикла КПСС в резолюциях ..., 1954, ч. I: 419-420]. Тут уже можна чітко зафіксувати розуміння світськості в сенсі відсутності релігійного навчання. У розділі "У сфері релігійних відносин", пункт 13, посилюється риторика, пов'язана з антирелігійною пропагандою: "Щодо релігії Російська комуністична партія (далі РКП) не задовольняється декретованим відділенням церкви від держави і школи від церкви, тобто заходами, які буржуазна демократія виставляє у своїх програмах, але ніде у світі не довела до кінця, завдяки різноманітним фактичним зв'язкам капіталу з релігійною пропагандою. РКП керується переконанням, що тільки здійснення плано-мірної і свідомої суспільно-господарської діяльності має призвести до повного відмирання релігійних забобонів. Партія прагне до повного руйнування зв'язку між експлуаторськими класами й організацією релігійної пропаганди, сприяючи фактичному звільненню трудящих мас від релігійних забобонів і організуючи найширшу науково-освітню та антирелігійну пропаганду. При цьому необхідно дбайливо уникати всіляких образ почуттів віруючих, що може призвести лише до закріплення релігійного фанатизму" [Программа Российской коммунистической партии (большевиков). Сборник документов цикла КПСС в резолюциях..., 1954, ч. I: 420-421]. Цей документ указує на те, що недостатньо просто вилучити релігійну освіту зі школи, потрібно організувати антирелігійну пропаганду, щоб активно боротися з релігією. Посилена антирелігійної пропаганди знаходимо в документі "Про початки антирелігійної пропаганди та про порушення пункту 13 програми" [Газета Известия ЦК РКП(б)..., 1921, № 33: 32-33]. У ньому вказується, що особи, які є священнослужителями або хоча б якимось чином задіяні у виконанні релігійних обрядів, не можуть претендувати на членство в партії, а відтак обіймати державні посади. Фактично, звідси формується ставлення до священника й віруючої людини як таких, які можуть висловлювати свої погляди і професійно реалізовуватися лише в релігійних структурах, або якщо вони мають диплом, визнаний державою. Саме завдяки цьому документу віруюча людина, яка висловлює свою релігійну позицію, не могла належати до панівного класу, і як наслідок - ставлення до клерикальної освіти, що готує священно- та церковнослужителів і що не може бути визнана державою. Така ситуація відповідає і нашим реаліям. Це упередження має свої початки з того часу та документів, які фіксували саме такий статус-кво. Показовою є настанова, що релігійний світогляд має замінити комуністичний, а він повинен формуватися як науковий, що на той час розуміли як критику релігії. Документ "Про організацію антирелігійної агітації та пропаганди" посилює антирелігійний наступ: "...Поки наша школа і політико-освітня робота ще не в змозі задовольнити трудяще місто й особливо село, доти розхитані й підірвані життям релігійні забобони будуть ще тривалий час мати підґрунтя"... "Лише здійснення плано-мірності в усій суспільно-господарській діяльності має спричинити повне відмирання релігійних забобонів" [О политической пропаганде и культурно-просветительной работе в деревне. Сборник документов цикла КПСС в резолюциях..., 1954, ч. I: 743]. Цей документ указує на значущість антирелігійної пропаганди засобами школи. Таким чином, принцип відділення церкви від школи починає осмислюватися як такий, що не тільки має позбавити церкву впливу на освіту, але й використовувати освіту проти релігії. Але, як завжди трапляється, при наявності подібних завдань виникає питання, а хто має втілювати їх

у життя, де взяти кваліфікованих антирелігійних пропагандистів? Це питання також планувалося вирішити засобами освіти, але вже вищої. "Із цим завданням партія зможе впоратися, якщо зуміє найближчим часом організувати широку підготовку своїх агітаторів і пропагандистів у галузі боротьби з релігією, використовуючи для цієї мети всі види радянсько-партійної освіти, починаючи з комуні університетів" [О политической пропаганде и культурно-просветительной работе в деревне. Сборник документов цикла КПСС в резолюциях..., 1954, ч. I: 744]. У цьому документі насамперед ідеться про курси, які б мали надати компетентності для виконання поставлених партією завдань. Про створення повноцінних освітніх програм ще не йшлося. Також слід звернути увагу, що документ указує на певні застереження: "...Для недопущення образи релігійних почуттів віруючих грубими заходами адміністративного впливу слід рішуче припиняти комсомольські захоплення в частині закриття церков. Реорганізація школи є кращим методом антирелігійної пропаганди" [Сборник документов цикла КПСС в резолюциях..., 1954, ч. I: 745]. Антирелігійна пропаганда орієнтується на середньостроковий та довгостроковий ефект, тобто перевиховання старшого покоління та виховання нового покоління в антирелігійному дусі, де найкращим інструментом, на думку партійного керівництва, є масова загальноосвітня школа. Своєрідним проміжним підсумком принципу відділення церкви від школи стає Конституція СРСР 1936 року. У статті 124 вказується: "З метою забезпечення за громадянами свободи совісті, церкву в СРСР відокремлено від держави і школи від церкви. Свобода відправлення релігійних культів і свобода антирелігійної пропаганди визнаються за всіма громадянами" [Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик..., 1936]. Слід указати, що антирелігійна пропаганда стає частиною принципу свободи совісті, гарантованого Конституцією. Попередні й наступні документи визначають, що антирелігійна пропаганда є одним із провідних завдань партії, а для цього як основний інструмент використовують освіту, свобода ж релігії зводиться до свободи відправлення культу. Використовуючи термінологічний ряд, запропонований у Конституції, дозволено антирелігійна пропаганда, але заборонена "релігійна пропаганда". Таким чином, у передвоєний період релігія обмежується лише діяльним компонентом, і лише в культових спорудах. Можливість трансляції релігії засобами освіти (недільна школа, державна середня чи вища школа) чи просвіти (проповідь, духовні бесіди) були повністю виключені. Спостерігається новий ракурс антирелігійної пропаганди в постанові ЦК КПРС "Про помилки у проведенні науково-атеїстичної пропаганди серед населення", де вказується: "...Боротьба проти релігійних забобонів у цей час повинна розглядатися як ідеологічна боротьба наукового, матеріалістичного світогляду проти антинаукового релігійного світогляду" [Об ошибках в проведении научно-атеистической пропаганды среди населения..., 1954]. Ця постанова приймається в 1954 році вже в період секретарювання М. Хрущова, коли посилюються антирелігійні заходи, дещо послаблені в післявоєнний період. Характерним є те, що боротьба з релігією називається ідеологічною, і вже чітко відзначається, що це є світоглядна боротьба, де релігійному світогляду протиставляється науково-матеріалістичний. Саме з часу виходу названої постанови починає активно використовуватися словосполучення "науковий атеїзм" та похідні від нього "науково-атеїстичний світогляд", "науково-атеїстична робота" тощо. Саме вона стала поштовхом для створення у ЗВО Радянсь-

кої України кафедр наукового атеїзму. У переліку наукових спеціальностей для захисту дисертацій з'являється спеціальність "науковий атеїзм". Згодом і дисципліна "Науковий атеїзм" стає загальнообов'язковою у ЗВО Радянського Союзу. Можна сказати, що саме за часів М. Хрущова антирелігійна пропаганда набула масового характеру.

Новий етап розвитку богословської освіти на території України звичайно пов'язаний зі зміною суспільно-політичної ситуації - горбачовською лібералізацією відносин між державою і церквою, починаючи з 1988 року та з прийняттям в СРСР 1 жовтня 1990 року Закону "Про свободу совісті та релігійні організації". Так, зокрема, у третьому абзаці статті 3 Закону йдеться: "Не допускається будь-який примус при визначенні громадянином свого ставлення до релігії, до сповідання чи до відмови від сповідання релігії, до участі або неучасті в богослужіннях, релігійних обрядах і церемоніях, у навчанні релігії" [О свободе совести и религиозных организациях..., 1990, № 1689-1]. Закон збалансовує ставлення до ситуації вільного вибору громадянами своїх світоглядних орієнтирів щодо питання релігії. Деталізація відбувається в статті 5, яка має назву "Відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави". СРСР не відмовляється від принципу відділення релігійних організацій від держави, але намагається й далі шукати баланс, демонструючи рівновіддаленість через інструменти державного фінансування: "Держава не фінансує діяльність релігійних організацій і діяльність щодо пропаганди атеїзму" [О свободе совести и религиозных организациях..., 1990, № 1689-1]. Якраз ця норма призвела до вилучення з навчальних планів середньої та вищої школи окремих предметів та інформаційних блоків з предметів антирелігійного, атеїстичного характеру. Стаття 6 Закону "Про відділення школи від церкви (релігійних організацій)" зберігає і цю віддільницьку норму, але також шукає баланс. Так, зокрема, дозволяється створювати релігійним організаціям свої навчальні заклади або вести навчання в інших формах. Це стало, без сумніву, важливим кроком в усуненні дискримінації релігійних організацій в освітній сфері, але, з іншого боку, Закон проголошує: "Державна система освіти в СРСР відокремлена від церкви і носить світський характер". Це призвело до того, що в СРСР, а далі в УРСР та в незалежній Україні створюються дві системи освіти: світська та релігійна, але без будь-якого пояснення, що таке "світський її характер". Ані в Законі "Про свободу совісті та релігійні організації", ані в інших законах це поняття не визначалося, тому на практиці й далі тлумачиться досить радикально. Це призводить до того, що Україна, узявши за основу свого Закону "Про свободу совісті та релігійні організації" закон СРСР, у результаті отримала дві окремі системи (світську та релігійну) та їх різке розмежування. Досі не зрозуміло, чому у світській державі зі світським характером освіти не могли діяти релігійні навчальні заклади, які виконували б державний компонент і отримували дозвільні документи на ведення освітньої діяльності, мали б усі соціальні гарантії для студентів та викладачів цих навчальних закладів. Тому з 1991 року складається так, що в Україні вища богословська освіта регулюється у двох законодавчих площинах: 1) Законом України "Про свободу совісті та релігійні організації" (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 25, ст. 283) [Про свободу совісті та релігійні організації..., 1991, № 987-XII], який був прийнятий, коли України ще була в складі СРСР, і діє зі змінами та поповненнями й до нашого часу; 2) Законом України "Про освіту" (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 34, ст. 451)

та Законом України "Про вищу освіту" (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004) [Про вищу освіту..., 2014, № 1556-VII] та іншими підзаконними актами, прийнятими на виконання Закону.

Закон України "Про освіту" у статті 6 та 9 пропонує розуміння "світськості", продовжуючи радянську традицію, тобто світське означає мінус релігійне - світський характер визначається як безрелігійний. Так у статті 6 зазначено: "Науковий, а також світський характер освіти (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями)"; у статті 9 "Навчальні заклади і церкви (релігійні організації)": "Навчальні заклади в Україні незалежно від форм власності відокремлені від церкви (релігійних організацій), мають світський характер, крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями" [Про освіту..., 1991, № 1060-XII]. Хоча вказані статті не забороняють, а навіть опосередковано вказують на можливість, дану церквам та релігійним організаціям створювати заклади всіх типів, але йдеться про те, що світський характер, у значенні безрелігійний, не стосується закладів, які засновуються церквами та релігійними організаціями.

Остаточною фіксацією неможливості церквами й релігійними організаціями створювати навчальні заклади всіх типів була постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 р. № 228 "Про порядок створення, реорганізації, ліквідації навчально-виховних закладів" [Про порядок створення..., 1994, № 228]. Ця постанова визначала можливих засновників навчальних закладів, і серед них не були вказані церкви й релігійні організації. Саме посилення на цю постанову стало підставою у відмові церквам та релігійним організаціям створювати навчальні заклади відповідно до освітнього законодавства. При відсутності в освітньому законодавстві прямої заборони на створення навчальних закладів все ж у правозастосуванні заборонялося створювати навчальні заклади, крім духовних навчальних закладів, започаткування та діяльність яких регулюється законом України "Про свободу совісті та релігійні організації" (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 25, ст. 283), що був прийнятий того ж року, коли й закон про освіту. Стаття 11 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" [Про свободу совісті..., 1991, № 987-XII] передбачає створення релігійними центрами (управліннями) вищих та середніх духовних навчальних закладів для задоволення потреб у кваліфікованих кадрах для обслуговування релігійної діяльності. Хоча в законі не вказується формулювання вища богословська освіта чи вищий богословський навчальний заклад, зміст освіти є богословським, що засвідчує аналіз навчальних планів та назви деяких вищих духовних навчальних закладів, наприклад, Київська православна богословська академія, Українська теологічна семінарія, Івано-Франківський богословський університет імені св. Івана Златоуста та інші. Важливо сказати, що відповідно до закону, вищі духовні навчальні заклади є типом релігійної організації й можуть бути створені лише іншим типом релігійної організації - релігійним центром (управлінням). Оскільки це релігійний навчальний заклад, відповідно до закону його діяльність розглядалася не як освітня, а як релігійна, і тому освітній процес в цих навчальних закладах ніяким чином спеціально не регламентується. Відповідно, видані документи про вищу освіту, наукові ступені та вчені звання не визнавалися державою. Заради справедливості слід сказати, що такі навчальні заклади можуть створювати лише релігійні центри та управління, і держава ніяким чином не впливає на форму та зміст навчального процесу в цих закладах. Скла-

лася така ситуація: державні, комунальні та приватні навчальні заклади не можуть бути створені релігійними організаціями, релігійна освіта не може (або майже не може) забезпечуватися в цих навчальних закладах, бо освіта в них носить науковий і світський характер, але держава, на відміну від радянського періоду, вільно дозволяє функціонувати духовним навчальним закладам і не нав'язує їм світський характер, більше того, дає повну автономію "...для підготовки священнослужителів і служителів інших необхідних їм релігійних спеціальностей" [Про свободу совісті..., 1991, № 987-XII]. Але, з іншого боку, їх застосування обмежується лише релігійними структурами.

Закладена система освіти з поділом на дві сфери: світську, яка розвивалася в державних, комунальних та приватних навчальних закладах, та конфесійну (релігійна, духовна), яка розвивалася в навчальних закладах, створених релігійними центрами та управліннями, мала свої позитиви, але мала й низку недоліків. Головне, що ці дві частини освітньої системи були відділені одна від одної, співпраця між ними була спорадична й часто ситуативна. Справедливим буде зауважити, що до двотисячного року таке відділення самими учасниками, як з боку світських, так і конфесійних навчальних закладів, сприймалося радше позитивно, ніж негативно. Розгортання богословської освіти у світських ЗВО категорично відкидалося. Із посиланням на згадані вище закони і пізніше на 35 статтю Конституції України така можливість повністю виключалася, бо вказувалося на те, що богословська освіта може бути лише в духовних (конфесійних) навчальних закладах. Ті, хто в такий спосіб тлумачив світськість, знаходили підтвердження саме в практиці функціонування двох складників у системі освіти, які були відділені один від одного. Монополію на богословську освіту вищі духовні навчальні заклади утримували впродовж 6 років. Але лунали побажання, щоби передбачити можливість видавати дипломи про вищу освіту, присуджувати наукові ступені та присвоювати вчені звання, які б визнавалися державою. Проблема почала виникати з огляду на те, що особи, які отримували освіту, наукові ступені та вчені звання у вищих духовних закладах освіти, були дискриміновані в правах на реалізацію себе в усіх сферах суспільного життя. Для держави особи, які закінчили вищі духовні заклади освіти, залишалися такими, що не мали вищої освіти. Оскільки практика тлумачення світськості у віддільніцькому розумінні призводить до порушення прав громадян, починається обговорення питання про необхідність дати законодавчо закріплене розуміння світського характеру держави та освіти. Це питання також було пов'язане з викладанням релігійних предметів у школі, а далі все наполегливіше починають луhati думки про потребу шукати можливостей державного визнання результатів освітньої діяльності вищих духовних закладів освіти.

Початком подолання віддільніцького розуміння світськості у вищій освіті стало прийняття постанови КМУ від 24 травня 1997 р. № 507 "Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями" [Про перелік напрямів та спеціальностей..., 1997, № 507]. Цією постановою в рамках напрямку "Філософія" (код напрямку - 0301), виокремлювалася спеціальність "Богослов'я (Теологія)" на трьох освітньо-кваліфікаційних рівнях: бакалавр (6.030100), спеціаліст (7.02030103) та магістр (8.02030103). Богослов'я фігурує поряд зі спеціальностями філософія та релігієзнавство і вводилося якраз для того, щоб духовні навчальні заклади могли пройти

ліцензування та акредитацію, але цей процес був заблокований браком дипломів державного зразка у викладачів вищих закладів духовної освіти. Важливо відзначити, що спеціальність "Богослов'я" було вміщено в напрям підготовки "Філософія", що викликало хвилю обурення в богословів із церковних кіл. З 2006 року богослов'я взагалі зникає з бакалаврської підготовки. Це сталося, коли було прийнято нову постанову, яка скасувала постанову 1997 року в частині підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра і запропонувала нову структуру поділу. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів "Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у закладах вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра" від 13 грудня 2006 р. № 1719 [Про перелік напрямів..., 2006, № 1719], було скасовано на ОКР "Бакалавр" категорію "Спеціальності", натомість уводиться більш широка категорія "Галузі знання", яка включала в себе "Напрями", таким чином залишається напрям "Філософія*" (Зірочка засвідчує, що це педагогічна спеціальність і може викладатися в педагогічному університеті з присвоєнням кваліфікації учителя в школі чи викладача ВНЗ) (6.020301) галузі знання 0203 "Гуманітарні науки". Таким чином, спеціальність "Богослов'я (Теологія)" було збережено лише на ОКР "Спеціаліст" та "Магістр". До недавнього часу для того, щоб вступити на рівень спеціаліста чи магістра богослов'я, наявним мав бути диплом бакалавра філософії, хоча за новим переліком спеціальність "Богослов'я" потрапляє в галузь знання "Гуманітарні науки", що також розглядалося як не дуже прийнятний факт. Те, що вступ на освітньо-кваліфікаційний рівень магістр (спеціаліст) за спеціальністю "Богослов'я" став можливий лише з дипломом бакалавра філософії, фактично заблокувало прагнення до ліцензування та акредитації духовних навчальних закладів, бо те, що магістерському навчанню може передувати лише отримання освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр філософії", сприймалося як наруга над богослов'ям. 14 квітня 2009 року на засіданні Громадської ради з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями при Міністерстві освіти і науки України, "...було обговорено можливість виокремлення "Богослов'я" в окремий напрям підготовки фахівців, а не як спеціальність у напрямі "Філософія" і внесення відповідних змін до Переліку напрямів. Було прийнято рішення звернутися з відповідним клопотанням до Міністерства освіти і науки України" [Відбулося засідання Громадської ради..., 2009].

Висновки і перспективи подальших розвідок

Проведений аналіз та представлена структура дослідження дають змогу зробити висновок про те, що питання нормативно-правового забезпечення богословської освіти в Україні потребує свого дослідження, вивчення та аналізу. Цей процес неможливий без практичних дій та емпіричних надбань, оскільки емпіричні надбання стають основою для досліджень та аналізу. Висвітлено проблематику, досягнення, здобутки та перспективи розвитку богословської освіти в Україні. Акцентовано увагу на тенденціях та проблемних аспектах функціонування богословської освіти в Україні та виокремлено питання нормативно-правового забезпечення, які потребують свого вирішення. Вищеозначена тема буде й надалі відображена в наших подальших дослідженнях, де приділятиметься увага наступним періодам та історичним рамкам розвитку та становлення нормативно-правової бази богословської освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Программа Российской социал-демократической рабочей партии, принятая на II съезде партии. *Сборник документов цикла КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК*. Москва: Госполитиздат, 1954. Ч. I. С. 41.
2. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства. 1918. № 18. С. 263.
3. Программа Российской коммунистической партии (большевиков). *Сборник документов цикла КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК*. Москва: Госполитиздат, 1954. Ч. I. С. 419-421.
4. Газета Известия ЦК РКП(б). 1921. № 33. С. 32-33.
5. О политической пропаганде и культурно-просветительной работе в деревне. *Сборник документов цикла КПСС в резолюциях и решениях съездов конференций и пленумов ЦК*. Москва: Госполитиздат, 1954. Ч. I. С. 743-745.
6. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик: Утверждена Чрезвычайным VIII съездом Советов Союза ССР 5 декабря 1936 года (с последующими изменениями и дополнениями). URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm> (дата обращения: 10.05.2018)
7. Об ошибках в проведении научно-атеистической пропаганды среди населения: Постановление ЦК КПСС от 10 ноября 1954 года. URL: <https://rusoir.ru/03print/03print-02/03print-02-239/> (дата обращения 05.05.2018).
8. О свободе совести и религиозных организациях: Закон СССР от 1.10.1990 г. № 1689-1. URL: <http://www.r-komitet.ru/vera/26.htm> (дата обращения: 11.05.2018).
9. Про свободу совести та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/987-12> (дата звернення: 11.12.2017).
10. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 10.03.2018).
11. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР (БВР)*. 1991. № 34. С. 451.
12. Про порядок створення, реорганізації ліквідації навчально-виховних закладів: Постанова Кабінету Міністрів України від 5.04.1994 р. № 228. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-94-п> (дата звернення 7.04.2018).
13. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 25. С. 283.
14. Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.1997 р. № 507. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/507-97-п> (дата звернення 12.05.2018).
15. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2006 р. № 1719. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-%D0%BF> (дата звернення 12.05.2018).
16. Відбулося засідання Громадської ради при Міністерстві освіти і науки України: новини. URL: [https://www.religion.in.ua/news/178-vidbulosya-zasidannya-gromadskoyi-radi-pri.html](https://www.religion.in.ua/news/178-vidbulosya-zasidannya-gromadskoyi-radi-pri) (дата звернення 10.05.2014).

Khromets Vitalii,

Candidate of Sciences in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Cultural Studies, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv

THE BEGINNING OF THE FORMATION OF LEGAL AND REGULATORY SUPPORT FOR THEOLOGICAL EDUCATION IN INDEPENDENT UKRAINE

The development of Ukraine at the present stage of state-building processes and transformations involves the formation of a qualitatively new type of approaches to the functioning of the state and society. Old norms and requirements that acted in Soviet times and at the beginning of Ukraine's independence have not always been actualized with modern social development. Activities of religious organizations actively promote the development of many spheres of social service, religious organizations are organic for a developed society. The state and government understand these trends and the harmonious functioning of religious organizations in Ukraine. State structures in their actions come not only from the standpoint of the compensatory effect for what was happening, and for what was the attitude towards everything related to religion. Most of this is due to the deep awareness of the importance of religious organizations and the religious component in public life, as well as the provision of the rights and freedoms of citizens who wish to participate in the activities of religious structures and to meet their religious needs in accordance with current legislation.

At the same time, it should be noted that conflicts in the field of the activities of religious organizations, and in particular the functioning of theological education, required legislative regulation, understanding and consolidation in legal status. The concepts of secularity and separation of state from church and church from school are covered by the author in the historical paradigm, the origins and connection of modern legislation with their historical prototypes and preconditions are shown. The focus on the discriminatory theological education in the historical continuum in Soviet times prompts a comprehensive analysis of those processes that were inherent in it and to focus on solving them in contemporary rule-making practice. The author analyzed the processes related to the activities of religious organizations and the functioning of theological education in Soviet times, outlines the historical preconditions and peculiarities of rule-making in Soviet times, the understanding of the notion of secularity, and analyzes the aspects of anti-religious propaganda. Presented in the article are the beginning of the formation of a legal base on the activity of the institutions of higher education and outlined the problems of the functioning of theological education at the beginning of Ukraine's independence.

Key words: *religious organizations; secularism; theological education; normative-legal support of theological education; institutions of higher education; spiritual institutions of higher education.*

REFERENCES

1. Programma Rossijskoj social demokraticeskoy rabochej partii, prinjataja na II sezde partii [The program of the Russian Social Democratic Labor Party, adopted at the Second Party Congress]. 1954. *Sbornik dokumentov cikla KPSS v rezoljucijah i reshenijah syjezdov, konferencij i plenumov CK* [Collected documents of the cycle of the CPSU in resolutions and decisions of congresses, conferences and plenums of the Central Committee] Ch. I. Gospolitizdat, Moscow: 41.
2. Sobranie uzakonenij i rasporjazhenij raboche-krestjanskogo pravitelstva [Collection of legalizations and orders of the workers "and peasants" government.]. 1918. № 18. S. 263.
3. Programma Rossijskoj kommunističeskoy partii (bolshevikov) [Program of the Russian Communist Party (Bolsheviks)]. 1954. In: *Sbornik dokumentov cikla KPSS v rezoljucijah i reshenijah syjezdov, konferencij i plenumov CK*. [Collected documents of the cycle of the CPSU in resolutions and decisions of congresses, conferences and plenums of the Central Committee]. Ch. I. Gospolitizdat, Moscow: 419-421.
4. Izvestija CK RKP(b) [Izvestia of the Central Committee of the RCP (B.)]. 1921. № 33. S. 32-33.
5. O političeskoy propagande i kulturno-prosvetitelnoj rabote v derevne [On political propaganda and cultural and educational work in the countryside]. 1954. In: *Sbornik dokumentov cikla KPSS v rezoljucijah i reshenijah syjezdov, konferencij i plenumov CK*. [Collected documents of the cycle of the CPSU in resolutions and decisions of congresses, conferences and plenums of the Central Committee]. Ch. I. Gospolitizdat, Moscow: 743-745.
6. Konstitucija (Osnovnoj Zakon) Sojuza Sovetskikh Socialističeskikh Respublik: Utverzhdena Chrezvychajnym VIII syjezdom Sovetov Sojuza SSR 5 dekabnja 1936 goda (s posledujushhimi izmenenijami i dopolnenijami) [Constitution (Basic Law) of the Union of Soviet Socialist Republics: Approved by the Extraordinary Eighth Congress of Soviets of the USSR on December 5, 1936 (with subsequent amendments and additions)]. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm> (Accessed: 10.05.2018).
7. Ob oshibkah v provedenii nauchno-ateisticheskoy propagandy sredi naselenija: Postanovlenie CK KPSS ot 10 nojabnja 1954 goda. [On the mistakes in the conduct of scientific and atheistic propaganda among the population: Resolution of the Central Committee of the CPSU of November 10, 1954.] URL: <https://rusoir.ru/03print/03print-02/03print-02-239/> (Accessed: 05.05.2018).
8. O svobode sovesti i religioznych organizacijah: Zakon SSSR ot 1.10.1990 g. [On Freedom of Conscience and Religious Organizations: USSR Law of 1.10.1990 No. 1689-1.]. URL: <http://www.r-komitet.ru/vera/26.htm> (Accessed: 11.05.2018).
9. Pro svobodu sovesti ta religijni organizaciji : Zakon Ukrajiny vid 23.04.1991 r. 987-XII [On Freedom of Conscience and Religious Organizations: Law of Ukraine dated April 23, 1991 No. 987-XII.]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/987-12> (Accessed: 11.12.2017).
10. Pro vyshhu osvitu : Zakon Ukrajiny vid 01.07.2014 r. 1556-VII [About higher education: Law of Ukraine dated 01.07.2014 № 1556-VII.]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Accessed: 10.03.2018).
11. Pro osvitu: Zakon Ukrajiny vid 23.05.1991 r. 1060-XII [On Education: Law of Ukraine dated 23.05.1991 No. 1060-XII.]. *Vidomosti Verhovnoyi Rady“ URSSR (VVR)*. 1991. 34. S. 451.
12. Pro poryadok stvorennya, reorganizaciji likvidaciji navchalno-vykhovnykh zakladiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrajiny“ vid 5.04.1994 r. 228 [On the Procedure for the Establishment, Reorganization of the Elimination of Educational Institutions: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 5, 1994, No. 228.]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-94-p> (Accessed: 7.04.2018).
13. Pro svobodu sovesti ta religijni organizaciji: Zakon Ukrajiny vid 23.04.1991 r. 987-XII [On Freedom of Conscience and Religious Organizations: The Law of Ukraine from 23.04.1991 p. № 987-XII.]. *Vidomosti Verhovnoyi Rady URSSR*. 1991. 25. S. 283.
14. Pro perelik napryamiv ta specialnostej, za yakymy zdijsnyuetsya pidgotovka fakhivciv u vyshhykh navchalnykh zakladakh za vidpovidnymy osvitnio-kvalifikacijnymy rivnyamy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrajiny“ vid 24.05. 1997 r. 507 [About the list of directions and specialties, which are carried out training of specialists in higher educational institutions at the relevant educational-qualification levels: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 24.05. 1997 No. 507.]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/507-97-p> (Accessed: 12.05.2018).
15. Pro perelik napryamiv, za yakymy zdijsnyuetsya pidgotovka fakhivciv u vyshhykh navchalnykh zakladakh za osvitno-kvalifikacijnym rivnem bakalavra: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrajiny vid 13.12.2006 1719 [About the list of areas for which specialists are trained in higher educational institutions for the educational-qualification level of the bachelor: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 13.12.2006 № 1719.]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-%D0%BF> (Accessed: 12.05.2018).
16. Vidbulosya zasidannya Gromadskoyi rady pry Ministerstvi osvity i nauky Ukrajiny: novyny [The meeting of the Public Council under the Ministry of Education and Science of Ukraine: news.]. URL: <https://www.religion.in.ua/news/178-vidbulosya-zasidannya-gromadskoyi-radi-pri.html> (Accessed: 10.05.2014).

© Khromets Vitalii

Надійшла до редакції 01.06.2018